

DISSERTATIO THEOLOGICA
DE
VERA ET GENUINA NOTIONE
VIRTUTIS CHRISTIANÆ.

Quam
EX SPECIALI SACRÆ REGIÆ MAJESTATIS VENIA
CONS. VENERANDA FAC. THEOL. ABOËNSI
Publico Examini modeste offerunt

Mag. MICHAËL CHORÆUS,
*Sacræ Regiæ Majestati a Sacris, Legionis Suderm. Pastor, &
ad Reg. Acad. Milit. Carlb. S. S. Theol. Adjunctus.*

ET
CAROLUS JAC. FROSTERUS,
V. D. M. Ostrobothnienfes.

In Schola Cathed. d. v. Octobr. MDCCCV.
H. a. m. f.

ABOË, Typis FRENCKELLIANIS.

Proœmium.

Inter omnia probra in sanctissimam quam profitemur Religio-
nem passim jactata, illis, quæ moralem ejus doctrinam
carperent, nulla fuerunt magis impia, leviora nulla. At si
veritas, in hac causa, vel nullum nacta esset patronum et
defensorem, tamen per se ipsa fuisset defensa. Neque tamen
defuerunt, qui arma pro illa strenue caperent, atque inimico-
rum tela vel retundere, vel penitus infringere, non sine suc-
cessu conarentur. Tantum itaque abest ut *Bayle, Mandeville,*
Bolingbroke, Montesquieu, Gibbon, Rousseau, Voltaire, et qui
sunt reliqui, suis calumniis, suis objectionibus, Religioni a-
liquid damni intulerint, ut potius multis nominibus, inviti for-
san, eidem profuerint. Quo scilicet impudentiores essent ad-
versarii, eo circumspetiores, eo moderatiores defensores fa-
cti sunt, nec sine quodam lætitiæ sensu animadverterunt ple-
raque opprobria, tanta cum ostentatione venditata, nil fuisse
nisi ingenii argutias, luxuriantis imaginationis lusus, atque
ignorantiæ sætus, potuisseque omnia, vel minima *anglicæ*
refelli. Quod si postea emergerent, qui sparsa horum argu-
menta, in unum redigere conarentur, illisque majorem vim addere

adeo ut speciem præ se ferrent soliditatis; non tamen impedire potuerunt, quin Ethice Christiana optima dux vitæ et esset, et haberetur. Per singula eundo rerum capita; accuratiori examini subijciendo quæ non satis plane enodata, non satis præcise disputata essent; adminiculis utendo quæ porrigit terfa et genuina exegelis; et, quod haud prætereundum fuerit forsan, saniozem consulendo philosophiam, ejusque placita cum Sacrae Scripturae componendo præceptis: factum jam esse gloriamur, ut præstantia Ethices Christianæ ab omni vi et impetu tuta sit atque secura a).

Sed quamvis adeo per indefessam summorum virorum operam factum sit, ut doctrinae morum quæ in Sacris litteris obtinet suis constet honos, sua excellentia, nescio tamen annon in hac re, adhuc restet aliquid, et id quod maximi est momenti, et ad meditandum, et ad agendum. Satis quidem cautum est ab aperto impetu, sed num æque ab insidiis? Nihil profecto timendum ab hostibus, sed nonne forsitan aliquid ab amicis, seu potius amicorum personam indutis? Dicam ingenuè quod res est. Qui nonnulla sanctissimæ religionis placita summis tollant laudibus, cetera vero, nobis saltem, parvi animi veneratione colenda, aut silentio prætereant, aut aperte

---

a) Famosi sunt libri in Germania editi: *Das einzige wahre System der Christlichen Religion; Christus und die Vernunft, oder Prüfung der Wahrheit und Göttlichkeit der Lehre Jesu Christi &c.*; *Ueber Christenthum und moralische Religion*, qui omnes eo tendunt, ut laudes Ethices Christianæ deterant, illam partim superfluum, partim falsam et absonam clamitantes; quos vero egregie refutavit celeb. Doctor Joh. Wilh. Schmid in libro solidissimo: *Christliche Moral wissenschaftlich bearbeitet*. Vide pag. 122. In eodem negotio, nec minus feliciter, versatus est celeb. Vogel Auctor libri: *Lehrbuch der Christlichen Moral zu akademischen Vorlesungen*; vide pag. 14 sqq. hujus libri.

per te et pro lubitu torqueant; qui sublime Jesu ingenium, ejusque admirandos in veritate et genuina virtute asserenda conatus, nec non summa ipsius reliqua in genus humanum merita agnoscant et venerentur, simulque divinam suam auctoritatem, quam ipse expressis verbis sibi vindicavit (vide inter alia loca sublime illud Joh. XVII, cui nescio quid possit opponi?) in dubium vocari sustineant; qui virtutem christianam magni faciant, fulcimenta vero quibus illam innixam voluit sapientissimus Religionis nostræ conditor, susque deque habeant; et, ut paucis rem expediam, qui moralem Christi doctrinam a dogmatibus, quibuscum illam conjungit Scriptura Sacra, sejungere conentur: vereor, ut ipsi sibi satis consentiant, ne temere et inconsiderate agant, atque bonæ rei, quam promoveri volunt, revera sint impedimento. Hæc omnia nobiscum perpendentes, in animum induximus ut ideam virtutis, qualem in sacro codice illam offendimus, delineare conaremur, idoneam ita nacturi occasionem, nexum, quo inter se cohærent veritates sanctæ, et ostendendi, et quantum penes nos fuerit, defendendi. Sed quam exiguum hoc sit quod penes nos est, quam pusilli nos simus sanctissimæ veritatis testes, probe memores, nihil aliud nobis agendum esse putamus, nisi ut nostræ fidei rationem reddamus, aliis illam minime obtrudentes: de cetero et nunc et in posterum egregiam, quam et aliis enixe commendamus, secuturi regulam: *Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφὸς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν.* Rom. XVI: 19,

§. I.

Quo debitum ordinem observemus, initium nobis faciendum esse duximus ab idea virtutis in Veteris Testamenti Scriptis obveniente, rite enodanda. Hanc nempe prætermittere religioni habemus. Cum enim Jesus, ejusque Apostoli non semel sed fixcenties ad Mosem et Prophetas appellaverint; di-

vinam illorum auctoritatem defenderint, leges et præcepta ab iisdem inculcata sanctissime observanda esse jusserint, pendet profecto ex his scriptis totum fidei nostræ systema, nec ab illis divelli potest. Est namque sacer codex fons ipse, ex quo veram et genuinam virtutis christianæ notionem haurire liceat, nec est quod rivales confectemur, donec fons ipse scaturiat b). Quod vero attinet ad moralem Veteris Testamenti doctrinam, illam vel ex omnibus partibus perfectam, vel mancā omnino et nullo fere pretio commendabilem varii judicarunt critici. Fuerunt enim qui vetustissimam illam Judæorum disciplinam summis eveherent laudibus, atque sanctissimi Salvatoris meritum nullum aliud fuisse autumarent, quam ut illam in pristinum suum nitorem restitueret, adeo ut fides *Abrahami* et *Melchisedeci* exempli instar esset, ad quod cultus quisque religiosus sese conformaret; cum e contrario alii non dubitarent contendere, vel ipsum *Abrahamum* æque ac populares suos, genua idolis flexisse c). Hæc inter extrema via quærenda est, quæ

b) Solent quidem recentiores nonnulli doctrinam christianam moralem in tres partes dispescere, quarum *prima* contineret singula Jesu verba virtutem spectantis, *secunda* morum doctrinam in Novo Testamento resurgentem, *tertia* morum doctrinam Christianis, pro gradu quem jam tenent sapientiæ, aptam et convenientem. Vide *Neues Theologisches Journal von Ammon, Hänlein et Paulus 5:ten Bandes 5:tes Stück*. Nos autem nullam aliam agnoscimus morum doctrinam christianam, quam quæ ex tota Scriptura Sacra hauritur.

c) In *Henkes Magazin für Religions philosophie &c. 3. B. 3. Stück*, occurrit tractatus, qui hoc titulo insignitur: *Abriß der Hebräischen Cultur bis auf Zeitalter Jesu &c.* ubi contenditur, *Abrahamum* ipsum, etsi virum pietatis sensu cetera imbutum, atque supra populares tum cognitione tum moribus longissime positum, tamen hoc cum illis habuisse commune quod imagines coleret. Auctor vero libri in Germania anno 1794 editi: *Das Christenthum enthält keine uebernaturlich geoffenbarte zur Seligkeit des Menschen nothwendige*

quæ ad veritatem ducat. Tenendum itaque nobis est, hanc quoque institutionem, suo fini, ex omnibus partibus respondisse, atque rerum humanarum arbitro placuisse, ut lento gradu ad perfectionem contenderent mortales. Scilicet Religio ut dicitur positiva, siue peculiaris Dei in homine educando et regendo cura, nobis necessaria est, eritque, donec in terris versemur, nec imbecillam nostram exuerimus naturam. Hæc vero Religio, quæ utique Angeli instar tutelarum hominem comitatur, ne sine suo excidat, ad gradum cultus atque sapientiæ, quem singulis temporum articulis tenet genus humanum, sese adcommode necesse est: ita tamen ut semper eidem aliquid insit nunquam mutandum, semper sanctum habendum et observandum, quodve regendis moribus inserviat, ad quodcunque demum perfectionis culmen homo evectus fuerit d). Hinc

Glaubenstehren &c. contendit, Judaicam Religionem minime fuisse in externis ceremoniis positam, sed totam quantam spiritualem, et quidem quatuor articulis fundamentalibus insignem: 1:o De Deo ejusque attributis; 2:o De providentia divina; 3:o De immortalitate animi; 4:o De necessitate pietatis colendæ seu virtute. Hæc fuit ex ejus opinione, Religio *Melchisedeci* et *Abrahami*, quam *Jesus* denuo renovavit, atque in vita efflorescere jussit.

d) Non fugit nos, vocabula quibus usi sumus: institutio divina, ceteris hodiernis Theologis vel potius philosophis invisa esse, utpote quæ rationis ut dicitur practicæ legibus haud convenient. Vide judicium *Ephemeridum Genensium* de opere celeb. *Niethammer*: *Doctrinæ de Revelatione modo rationis præceptis consentaneo stabiliendæ periculum*. Videtur scilicet auctor iste uno loco revelationis stabiliendæ modo indulgisse antiquo et huc usque communi; declarat itaque iudex ille severus, celeb. *Niethammer* id eo consilio fecisse, ut Facultati Theologicæ specimen editurus caput demulceret. Nos autem nullam adeste causam cur a solita via recedendum sit videmus; cum et ipse *Henke* in ceteris quidem usque ad licentiam liberalis eandem ingredi non dubitaverit. Verba ejus hæc sunt: *Est igitur hæc justitia Dei similior illi curæ qua, moribus subditorum sibi hominum invigilat vel imperator et rex, vel*

Hinc facile eo ducimur ut in quæstionem illam maximi sane momenti descendamus, an et quatenus Leges Mosaicæ nostris quoque temporibus vim habeant obligandi? Cui quidem quæstioni nec omnino negando, nec absolute affirmando respondendum esse nos quidem autumamus. Multa quidem insunt his legibus præcepta, quæ nullum alium populum quam cui scripta erant, obligant, multa, quæ omnes homines cujuscunque fuerint nationis et temporis obstringunt. Sunt profecto præcepta politica moralibus immixta, sed possunt tamen hæc ab illis secerni. En vero brevem virtutis e Vet. Test. tabulam, qualem vere depingendam censemus!

Quod ad antiquissima tempora quorum mentionem facit Historia sacra attinet, illorum quidem Ethice valde simplex est. Nulla sunt præcepta sollemniter data, nullæ leges sancitæ, nullum Systema conditum. Sed florent tamen virtutes et homines integri nominantur Genes. IV: 4. V: 25. VI: 9. Palmaria vero qua inclaruerunt bujus ævi homines virtus, summa animi in Deum fiducia fuit. Maxime autem elucet hæc virtus temporibus ut dici solent Patriarchalibus, cujus, insigne dicam

---

pater et educator, ideoque aut imperatoria aut pædæutica dici potest. Prior illa ratio qua imperator Deus hominum est, plane est ad Judaicæ religionis, posterior hæc, qua homines paternæ Dei disciplinæ subesse cogitamus magis ad Christianæ adcommodata, eademque et aptior et magis frugifera et suavior. Vide Lineamenta institutionum Fidei Christianæ Historico critica pag. 68. Atque ulterius pag. 70: ubi rudiori alicui populo, uti Judaico, per Mosem leges promulgabantur civiles, ipsa res postulabat, ut auctoritate Legislatoris illæ niterentur; ubi vero per Christum cultiores omnium populorum homines ad virtutem conformandi erant. opus, ut virtutis præceptorum necessitatem, inviolabilem sanctitatem intellexerent. Pari modo differt alumnorum teneræ et adultioris ætatis institutio.

dicam an horrendum dubito, documentum edidit *Abrahamus*, eo usque observantiae in Deum procedens, ut non dubitaret filium unicum sacrificii loco ei offerre Genes. XXXV. Quæ quidem historia simul ostendit quantum valuit pietas, quantum sibi defuit. De cetero viguerunt benevolentia in alios non suta, candor animi et sinceritas, dictorum factorumque fides.

Surgit demum *Moses* Dei ad populum legatus dignissimus, legislator sapientissimus. Quæ sparsæ erant vitæ regulas, et exemplo magis quam lege sancitæ, in unum ille redegit corpus, atque systema, quod adhuc admirationem sui omnibus injicit, formavit. Ideam unius Dei fortissime inculcat Deut. VI: 4. Sublimem et perfectam ejus sanctitatem hominibus causam virtutis proponit Lev. XIX: 1. Sollemnia sacrificia magni quidem facit, sed illa tamen ad Deum rite colendum non sufficere ostendit, veram pietatem ab interno pectoris sensu pendere urgens Deut. V. Legem in duabus tabulis expressam populo promulgat universalem Exod. XX: 3 — 18. Præcepta vel ex hac lege deducta, vel ad officia singularia pertinentia, vel legi dilucidius, apertius explanandæ inservientia præscribit Lev. XIX. Singulis vero hisce præceptis hanc addit clausulam *אֱלֹהֶיךָ יְהוָה*: sic causam simul indicans quæ ad leges istas observandas impelleret, quo quidem agendi principio nescio an severitate insignius sit præceptum rationis puræ, quod legem propter se observandam urget. Præmia et pœnas constituit Deut. XVIII, & vocabula illa *אָרַר* & *בֵּרַךְ* invicem personant. Quamvis vero Dei ipsius vox esset quam ex monte nubibus obducto inter fulmina audissent Israelitæ, fas tamen non esset crederent legem tanta pompa promulgatam, vi quadam absoluta illis obtrudi, injustam esse, et communi eorum sensu alienam, fundamentum ejus non e longinquo quærendum erat, neque hujus gratiæ cœlum adscendendum, neque maria pervaganda, sed

sed ad pectus suum quisque attenderet, ibique relegere jube-
tur quæ in tabulis erant scripta Deut. XXX: 11 — 14. Ne-
que ad tempus tantum valerent leges istæ, unius tantum sæ-
culi hominibus præscriptæ, sed seris nepotibus, & quotquot
ab illis nascerentur, pari jure injungebantur pari sanctitate
observandæ.

Hæc summa est legum Mosaicarum, moralem illarum am-
bitum si spectaveris. De civili judicium ferre nostri non fert
instituti ratio. Nescio vero quæ causa adsit infitiandi, hanc
animis hominum imperitandi methodum divino quasi digito
esse monstratam, vel cur illam totam quantam politicam judi-
cemus *e*). Non tamen ex omni parte consummatam hanc fu-
isse doctrinam moralem, credere nos jubent & consilium divi-
num & experientia satis superque ostendens, illam multifariam
esse emendatam. Neque enim heic subsistendum erat generi
humano, nec omnia, quæ scire opus esset, jam cognita & pa-
tesfacta. Labentibus itaque annis, incrementum cepit Ethice,
atque tempore Davidis lætiorem habitum denique induisse vi-
detur. Fides vero religioni patrum habenda sanctissime in-
culcabatur, atque a beneficiis, quibus illos Deus cumulaverat,
argumenta pro illo colendo arcessébantur. Ps. LXXVIII.
Dul-

---

e) Kant in libro suo: *Die Religion innerhalb der Grenzen der blo-
ßen Vernunft* hoc fert judicium: *Der jüdische Glaube ist, seiner ur-
sprünglichen Einrichtung nach, ein Inbegriff bloß Statuarischen
Gesetze, auf welchem eine Staats Verfassung gegründet war; denn
welche moralische Zusätze entweder damals schon, oder auch in der
Folge ihm angehängt werden sind, die sind schlechterdings nicht
zum Judenthum, als einem solchen gehörig.* Cum vero hæc mora-
lia præcepta expressis verbis essent in Sacra Scriptura & in pen-
tateucho, nec ullus forsitan probare valuerit eadem esse interpolata
& adventitia, nescio quidni ad Fidem judaicam pertineant. Vide
cit. libri pag. 186.

Dulcioribus itaque sensibus alebatur jam pietas, ac olim, eum Deus plerumque ut vindex severus describeretur atque timeretur; amore jam intimo erat prosequendus *Pf. XVIII.* Sacrificiis illorumque pompæ suus quidem constitit honos, sed non illis absolvebatur cultus Dei *Pf. L.* Ad ejus enim gratiam sibi conciliandam opus erat mente recti conscia atque firmo leges ejus observandi proposito *Pf. LI. 12.* Quod si minus præstitum fuerat, pectore contrito ad aras erat confugiendum, atque unicum, quod jam haud aspernaretur Deus pie ei offerendum sacrificium, dolor fuit et pœnitentia malefactorum *v. 19.* Virtutibus illis placidioribus, benevolentiam puta in alios, lenitatem in judicando, veracitatem, et quæ sunt reliquæ boni et generosi animi dotes, quæ ad societatem et sustentandam et ornandam pertinerent, quemque zionis incolam ornatum esse oportebat *Pf. XV.*

Salomo vestigia preslit patris, non minus pietate quam ingenio clarissimi. Ejus scripta ævum jam indicant artibus liberalioribus excultum, atque immortale inprimis quod posteris reliquit moralitatem spectans opus, genium seu gustum quem a patre acceperat, redolet. Quamvis vero ipse libri titulus satis superque ostendat, nullum in eo quærendum esse ordinem ad artis regulas compositum, tamen ex una virtute ceteras deducit, nimirum ex timore Dei, quem initium sapientiæ nominat. *Proverb. IX: 10.* Ipsa vero præceptorum majestas, verborum concinnitas indicare videtur, doctrinam morum ab ipso *Salomone* ad summum, quod in Veteri Testamento attigit fastigium fuisse evectam. Neque enim novi aliquid addiderunt Prophetæ, sed potius in eo versati sunt, ut quemadmodum officii ratio postularet, præcepta jam cognita impensius inculcarent, et novo quasi nitore induerent, nec non populum sensim sensimque a morum puritate deflexum viciositatis suæ admonerent, et quantum fieri posset, in meliorem frugem redigerent. *Jes. 1. LVIII. Mich. VI. 6. cet.*

Quod vero ad ipsa attinet vocabula, quibus virtutem exprimere apud Judæos mos erat, fuerunt illa diversæ omnino indolis, nec minima est ars hæc omnia suo quæque loco rite enodare et ponere. Ipsa virtutis idea ut dicitur metaphysica, in cana vetustate frustra quæritur. Facultates enim mentis humanæ neque a se invicem sejunctæ, neque ullo modo dispositæ erant. Lingva inops illa quidem, atque arctis limitibus circumscripta, castigatione et cultu vacavit. Hinc quasi in una eademque sede intellectum et voluntatem collocarunt, iisdemque nominibus sapientiam et virtutem appellarunt. Hinc etiam in notionibus moralibus designandis ad naturam et mundum sensibilem inopia lingvæ pressi confugerunt, unde exempli gratia factum est, ut per cibum insullum atque fastiditum stultitia designaretur Job. VI; et scemina sine gustu eadem sit ac impia et inhonestia. Proverb. XI 22 f). Palmaria autem Vet. Test. vocabula virtutem denotantia, et quæ frequentissime occurrunt sunt כֶּרֶשׁ et צַדִּיקָה. Si vero illa inter nexum quærere liceat, dicendum forte est illud constituisse principium virtutis, vel ipsam virtutem per se, hoc vero primum inter virtutes occupasse locum. Quemadmodum enim derivatur virtus et Græca et Latialis a fortitudine, utpote quæ palmaria fuerit bellicosarum istarum nationum dos, sic etiam כֶּרֶשׁ Hebræorum fuit virtus, utpote qui singulari Dei uterentur patrocinio, atque sic ab omnibus aliis gentibus essent separati, nec non illis præstantiores. Fuit vero צַדִּיקָה prima societatis virtus, qua sine civitas quamvis in communem utilitatem rite et legitime constituta haud persistere potuisset. Non quidem negandum vocabulum roboris et strenui-

---

f) Vide Observationes celeb. Dni Doctoris & Episcopi Tingsladii in versionem Evangelii Mathæi Svecanæ pag. 35. Posterior hæc phrasis forsitan magis proprio sensu sumi poterit, sed non alia defunt exempla.

nuitatis, vel in antiquissimis his scriptis in moralem notionem passim adscendisse, sed nullibi tamen virtutis philosophice sumtæ notionem habet, verum omnibus locis, quibus ita a doctis viris vertitur, æque bene, nobis saltem iudiciis per dexteritatem, animositatem et sollertiam transferri potest g.

§. II.

Neque in novi Testamenti pandectis vocem invenies, quæ ex asse vocabulo virtutis respondeat, quamvis variis omnino nominibus ad eandem rem significandam sacri utantur scriptores. Quater quidem legitur nomen *αρετή* in novo Testamento, sed nullibi exacte vertitur per *virtutem* philosophico vel morali sensu sumendam. Monet quidem celeb. *Schleusner* ad hoc vocabulum illud significare: *Studium et facultatem faciendi ea, quæ Religio Christiana hominibus præscribit, propensionem animi, se suasque actiones ad cognitam ope Religionis christianæ voluntatem divinam componendi et conformandi, vel simpliciter virtutem Christianam.* Sed annon in hoc erraverit vir acutissimus haud dicam? Primaria enim vocis hujus significatio quam ille adfert: *Facultas et scientia cujusvis rei, quæ in aliquo est, et esse debet, si velit dignus esse et haberi nomine suo,* mihi secunda videtur. Derivatur enim *ἀρετή* ab *ἄρης* Mars, et primo denotat bellicam virtutem. Quoniam vero hæc et in Græcis et Romanis summo honore haberetur, factum est, ut ad quamvis laude dignam facultatem designandam adhiberetur, et denique virtutem κατ' ἐξοχήν apud illos exprimeret. Sed ad hunc sensum non adlurgit

B 2

αρε-

---

g) Proverb. XII. 4. חֵיל חַיִּים Reverendisf. *Tingstadius* vertit. en dygdesam quinna. Οὐ ὦ habent ἀνδρεία En rask quinna. Parvi quidem refert utri harum explicationum indulleris; nostra tamen firma manet thesis.

ἀρετῇ in Sacris Litteris, sed intra limites significationum fecundi ordinis manet; aliam enim ingressa est natio Judaica in determinandis idæis moralibus viam, cujus rei causam in præcedenti paragrapho jam innuimus. A Paulo semel adhibetur hocce vocabulum Phillip. IV. 8, et eo minus ibi per virtutem explicari potest, quo certius ex antecedentibus constet Apostolum hanc jam inculcasse verbis το λοιπὸν ἀδελφοὶ ὅσα ἐστὶν δικαία &c. sed potius discipulos suos monitos vult, ut non tantum veritati studerent virtutique, verum etiam, si quæ esset dexteritas, vel ad aliorum adprobationem sibi conciliandam, vel forsan ad vitæ sustentationem pertinens, ut illam sedulo sectarentur. Dicta vero Petrina variam admittunt significationem, nullam tamen a nostro consilio alienam. Adhortatur enim Apostolus I. Petr. II. 9, ecclesias, quarum salus ei curi cordique fuit ut gratisimo animo religione christiana uterentur, et supremi Numinis ἀρετας id est laudes prædicerent qui eos a tenebris ad lucem vocaverat. Non enim opus est ut singulas Jesu virtutes quibus inclaruit, et dum in terris esset, divinam suam majestatem ostenderet, heic indicatas esse cum Mofsheimio credamus h), cum phrasis alioquin clara sit, nec ab usu lingvæ abhorreat i). Eodem quoque reddit 2 Petr. I. 3. τὸ καλεσάντος ὑμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, qui glorioso et potenti modo, id est per omnipotentiam suam, nos ad veram sui cognitionem vocavit; in quo loco explicando, iusto profecto longius exspatiatur idem ille Mofsheimius, illum inter ea referens dicta, quæ fidei necessitatem ad bona opera præstanda demonstrent k). Sed quod superest dictum in versu 5:to ejusdem capituli sine omni hæsitazione per virtutem strictissimi me sumtam explicarunt Critici, quasi Petro fuisset

h) Vide Mofsheimii Sittenlehre der heiligen Schrift Tom. 2 pag. 13.

i) Vide Esf. XLII. 8, 12. ubi לְהַלֵּל Septuag. vertunt per ἀρετας.

k) Vide Mofsheimii Sittenlehre der heiligen Schrift Tom. II p. 15.

set propositum conciliare inter se *πιστι* Pauli et *ἐργα* Jacobi. Ingenue autem fateamur hanc explicandi rationem, si non suspectam, attamen haud necessariam nobis obvenisse. Fac enim Apostolum ita admonere lectores suos; operam date ut fides vestra sit constans et firma; ut firmitas nitatur vera cognitione; cognitio sit potens sui, nec aliorum ignorantiam contemnens sed modestiam pariens; modestia vero patientiam in aliorum erroribus tolerandis vel in calamitatibus vitæ perferendis gignat; patientia vero fiduciam in Deum confirmet atque amorem, amor in Deum benevolentiam in fratres excitet; hæc benevolentia ad omnes sese extendat homines, utpote qui omnes fratres vestri sunt. Nonne, si nexus singula inter *Petri* verba quærendus sit, hæc ad eundem inveniendum, æque tuta ac facilis sit via, ac alia quævis. De cetero, id ipsum quod tam rarum in Novo Testamento sit vocabulum *ἀρετή*, satis mihi probare videtur, id non sensu virtutis esse accipiendum. In quavis fere pagina ad virtutem exhortantur tum *Iesus* tum ejus *Apostoli*, et promiscue verbis utuntur quæ in Novo Testamento maxime familiaria sunt. Non tamen sine consilio, quod absonum esset contendere. Cuivis enim vocabulo ab illis usitato sensus sine dubio suberat ipsis auctoribus clarus, licet nobis non sine molestia sagacitate inveniendus. Possunt tamen in suos ordines redigi diversa illa vocabula *πιστις*, *δικαιοσύνη*, *ἀγίασμος*, *ἀγιωσύνη*, *εὐσεβεία*, *ἀγαθοσύνη*, *καλὰ ἔργα*, *φρονήματα τοῦ πνεύματος*, et quæ sunt reliqua: cujus rei non spernenda specimina plurimi docti viri ediderunt ¹⁾.

§. III.

1) Exempli loco videas quæ attulit celeb. *Schmid* in libro *Lehrbuch der Theologischen Moral für Academische Vorlesungen* pag. 78. Was den Begriff der Tugend anlangt, so bedienen sich Christus und die Apostel verschiedener Benennungen um die Tugend zu bezeichnen; 1:0 in Absicht auf die innere Gesinnung *ἀρετή* *Phillip. IV. 8.* quod tamen minus recte, *πνεῦμα θεῶν*, quod etiam casti-

§. III.

Sed non est cur nudis rerum nominibus diutius immoremur; ad rem ipsam revertamur, et quibus præcipue criteriis a disciplina aliorum doctorum distincta sit doctrina moralis, quam in lucem edidit sanctissimus Salvator, paullo intentius consideremus. Qualis fuerit Veteris Testamenti Ethice, breviter indicavimus. Inclaruit illa quidem eximiis meritis, nævis vero suis quoque laboravit, quos inter numeretur, quod omnia fere virtutem exercendi motiva, a proemiis in hac tan-

---

gandum, *Φρονημα τε πνευματος* tugendhafte Gesinnung, im Gegensatz von *σαρξ*, *Φρονημα τε σαρκός*, quod utique bene, *αγιότης* & *αγιασμος* Hebr. 12 2:do In Absicht auf religiöse Tugend, der dergleichen die christliche ist (De alia non est querello) *δικαιοσυνη και ευλαβεια* Gottesfurcht und Frömmigkeit, *ευσεβεια* Gottseligkeit, *λατρευια*, *θρησκεια* Gehorsam gegen Gott und Jesum, glaube an ihn, Befolgung seiner Vorschriften et quæ sunt reliqua. 3:o In Absicht auf tugendhafte Handlungen gute Werke *εργα αγαθα*, *εργα καλα*, *καρποι της μετανοιας*, *καρποι τε πνευματος* et quæ sunt reliqua. Quamvis vero in verba magistri neutiquam iurare velimus, non possumus tamen quin magnopere letemur nexum in Scriptura Sacra querendi non vanum esse studium, ut nonnulli clamitarunt. Quos inter eminet Penzenkuffer quidam auctor libelli. *Neue Beyträge zur Erklärung der wichtigsten biblischen Stellen, in welchen das πνευμα αγιον vorkommt*, unde verba nonnulla exscribere juvat. Kein Unternehmen kann nutzloser sein, als das Bestreben, den Apostolischen Sinn zu erforschen, eine Consequenz und Festigkeit in ihren Glaubensmeynungen und in ihrer Gedankenreihe aufzufinden oder gar schon voraus zu setzen, und einen bestimmten Sprachgebrauch zu erfahren; alle Augenblicke stößt man auf mangelhaften Zusammenhang, auf unzusammenhängende Gedanken, die Ihre Embryonischkeit nicht verborgen können, auf die wunderlichsten Sprünge des Verstandes und einer frommen Phantasie &c. Vide Allgemeine Litteratur Zeitung pro anno 1797.

tantum vita obviis peterentur *m*); quod gens Judaica ambitionis æstro percita atque specialis Dei curæ de qua sibi congratulari potuit ideæ nimium indulgens, alias nationes, vel odio vel contemptui haberet, et denique quod litteralem legis sensum, magis quam internum ejus tenorem ac consilium curaret. His omnibus morbis ut medela pararetur summa animi contentione allaboravit sanctissimus Salvator. Nec frustra. Immortalitatem animi non demonstravit, sed ut axioma indubium inculcavit, quod sine omni demonstratione non posset quin agnosceret mens humana. Nexum inter præsentem vitam et futuram ostendens, moralemque ordinem sive mundum in-

---

m) An doctrina de immortalitate animi Judæis ante captivitatem Babyloniam cognita fuerit, quæstio est, quam nobis quidem solvendam non sumimus. Dicta quæ in hanc rem probandam ex Scriptura Sacra adferri solent, ejusmodi sunt, ut litem adhuc sub iudice relinquant. Quod enim dicitur de *Enoch* id ita explicant recentiores philologi, ut præmatura morte obiret, loco et mortis genere ignoto. Vide *Meisneri Nova Vet. Test. clavis Vol. I. pag. 19*. Contradictionem quidem involvere videtur eum præmatura morte obiisse ideo quod probus fuerat, cum constet vitam longam summum fuisse, quod virtuti his temporibus stare putabatur præmium; sed nihil tamen certi ex hoc loco concludere forsan liceat. Multo minus ex *Genes. XLIX. 18*. quod forsan ab alia manu margini antea additum, deinde in textum irrepsit, vel etiam si genuinum sit, aliam admittit explicationem. Unicum vero dictum quod expresse immortalitatem demonstrat *Eccles. XII. 7*. suspectum est. Vide *Schmids christliche Moral Tom. I. pag. 40*. Contendit celeb. *Kant* immortalitatis ideam *Mosi* perbene fuisse cognitam, sed de industria occultatam, utpote civitati, quam condiderat nocituram. Vide *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft pag. 188*. Nihil profecto impedit, quominus finem in occultando doctrinam illam sublimem quæramus, sed hic multo celsior fuit et sapientior ac credit auctor hujus libri, neque eo tendit, ut status mere politicus stabiliretur, sed ut homo vires suas, sensim et proprio Marte, quamvis celsissimis hisce Auspiciis, excoleret.

indicans, ubi virtuti sua flarent proemia, vitiis poenæ immi-
nerent, desideriiis pectoris humani optime satisfacit *Math. IV.*
12. XXVI. Lucæ XVI. cet. Superbiam Judæorum represit;
non minus præceptis quam exemplis benevolentiam in omnes
homines commendavit, atque inter præcipuas officii sui par-
tes habuit, quod omnes nationes communi societatis vinculo
jungeret *Joh. X. 9.* Legem, quam tanti fecerant præ ceteris
Pharisæi, non abrogavit, sed subrogavit, non sustulit, sed ad
perfectionem duxit, ostendens illorum *δικαιοσύνην*, non Chri-
stiano sufficere, sed perfectiori virtuti operam esse dandum
Math. IV. 20.

Sed non tantum curæ cordique ei fuit, ut emendarentur,
quæ doctrinæ Judæorum morali inessent menda, verum in eo
præcipue versatus est, ut illam ad summum perfectionis cul-
men adduceret, adeo ut nihil ambigui, nihil dubii restaret,
ut omnibus ævis et gentibus esset adcommodata, atque in
perpetuum valitura. Quod tamen ita haud intellectum volu-
mus, quasi systema quoddam scientificum condere allaborasset
sanctissimus Salvator, philosophorum Scholis et disciplinis
æmulum; quin potius inter præcipuas laudes Ejus referendum
est, quod præcepta sua ad artis regulas non exegerit, sed il-
la omni fere sine examine observanda constituerit. Non illo-
rum itaque adprobare possumus sollicitiam, qui verba Jesu
tam fluxa et volubilia putant, ut sequantur quocunque illa tor-
queant, qui ad sui systematis regulam præcepta omni sine
eruditionis ostentatione sparsa componere satagunt, magnope-
re gloriantes, ubi inter illud atque hæc nexum observasse sibi
visi sunt *n*). Profligata enim est dudum illa explicandi me-
tho.

---

n) *Celeb. Berger* in libro suo *Einleitung in das neu. Test. für Re-
ligions Lehrer und denkende Christen*, ex concione Jesu montana
octo ducit conclusiones, quæ omnes eo, tendunt, ut harmoniam
quæ *Jesu* inter doctrinam moralem et *Kantianam* est, ostendat,
quam tamen harmoniam se haud quæsisisse asseverat.

thodus, quæ a quovis apice Scripturæ Sacræ, pendere montes sapientiæ urgebat, nec renovandi sunt, qui ex inde profluerunt errores o).

At vero, quamvis in oratione sua montana artis regulas non observaverit Salvator, in eo omnis occupatus, ut ad auditorum captum sese adcommodaret, ut illorum desideriis obviam iret atque satisfaceret, ut præcepta virtutis animis illorum instillaret, atque sui animi flammæ quasi illis superfunderet, ut illos redderet non doctos virtutis commentatores, sed sedulos cultores; operæ tamen pretium esse duximus, principia quibus innitatur ejus Ethicæ, quærere & examinare. Et profecto tam pura, tam sublimia sunt hæc principia, ut nihil excogitari possit, quod pretium illorum augeat. Exordium quidem illos prædicat felices, qui ornati essent dotibus, quas postulat Religio Christiana, sed inde tamen non licet concludere, Christum felicitatem pro ultimo, qui homini positus sit, sine habuisse, quod tantum absuit ut potius omnia, quæ vitam jucundam reddere soleant spernenda, & calamitates, odia & mala quævis fortiter toleranda, si officium postulet, urgeret. Felicitatem tum demum adipiscendam inculcat, cum *πρωτον την βασιλειαν τῆς Θεου* sectati fuerant. Præcipua, quæ suis injunxit officia, ejus erant indolis, ut cupiditatibus imperitandi facultatem præsuponerent, verbo, hominem supra se ipsum attolere, si fas sit dicere, annitebatur, nec dubitavit ipsius Dei exemplum mortalibus ad imitandum proponere p).

C

§. IV.

o) Vide *Mori Super Hermeneutica Novi Testamenti Acroascs Acad. Tom. I. pag. 36.*

p) Nos quidem ita sumimus verba Jesu Matth. V: 48. Parvi refert utrum *τελειος* sit perfectus an benevelus, manet tamen præceptum

§. IV.

Verum enim vero res est admiratione dignissima disciplinam moralem semper fuisse tam severam, atque præcepta quæ homini tulit, tam sancta et ardua. Si vel divinam illam eruditionem, qua Summus rerum arbiter genus humanum beare dignatus est, tacueris, si ad illas attenderis nationes, quæ præcepta Religionis Christianæ non habuerint sibi cognita, ædest tamen eadem admirandi materies. Scilicet neque his temporibus minus ab homine postulatur, quam ut absolutum sit in cupiditates rationis imperium, ut voluntas principiis iustis & veris determinetur, ut supra fortune vices longissime posita sit mens humana. Est homini similitudo cum Deo, & sapiens unice dignus laude habendus; sed splendidissimus hic titulus nemini tribuendus, nisi qui cupiditatibus imperitare, fortunam spernere, atque omnem voluptatem pestis instar vitare & fugere didicerit. Quis asperam & sublimem Stoicorum sapientiam in his non agnoscat? quis virtutes illas cardinales, quibus veluti Templum columnis suis, nititur ipsorum systema non admiretur? Quis doctrinam Jesu moralem in ceteris

---

æque sublime; nec minus arduum est homini unam Dei imitari virtutem ac alteram. Haud multum valet, quod contra opinionem nostram arcescitur argumentum ex imbecillitate humana, quæ nempe nunquam fuit norma, cui regulas suas componeret Salvator. Culumen monstravit mortalibus, non quidem attingendum, attamen appropinquandum. De cetero particula &v concludendi vim hæc habere potest. Saltem apparet, Jesum in sequentibus non æque ardua inculcasse præcepta, ac in hoc capite. Potest etiam tota concio illa sublimis in certas dividi periodos, cujus rei specimen egregium edidit celeb. *Ödman*. Vide præterea observationes in versionem Mathæi Evangelii Svecanæ *Rev. Tingsladii*, cujus, præceptoris quondam, informationem semper sumus veneraturi.

ris profana ista longe præstantiorem, in eo cum illa amice conspirare non animadvertat, quod latissime pateat, atque hominem ad cellissimum dignitatis moralis fastigium evehere aunitatur?

Si vero attentionem tuam a præceptis hisce, quæ Philosophia & Religio simul urgent, ad experientiam, ad vitam jam converteris, contrarium invenies, quod non poteris quin mireris, imo horreas? Quæ pugna? quæ contradictio? Num reapse idem est homo, quem pingit disciplina moralis, et quem vita sistit intuendum. Illic vir est, plenus roboris atque constantiæ, passibus æquis ad metam sibi præfixam mascule contendens, heic vero infans a domo paterna aberrans & circa præcipitia ludens. Quanta differentia inter Scholam & vitam, inter morum doctrinam atque mores! Quam sapienter ratiocinantur homines, quam temere agunt? Quam docti in officiis præscribendis, in colendis quam ignari & stupidi. Sed manum de tabula!

Neque hanc generis nostri faciem aliam pingit Scriptura Sacra, quin potius suo maximi momenti calculo allata judicia comprobant. Quamvis enim lenissimo semper esset animo Salvator, atque paterna voce in semitam rectam errantes revocaret, tamen sui ævi & vitiorum quorumvis gravis haud raro fuit censor, nec dubitavit vulnera tangere, quæ sanare voluit.

Quorsum vero hæc tendunt? Toto cælo differunt actiones & præcepta. Nonne itaque falsis imaginibus hominem ludit Religio ipsa? Nonne officia nobis injuncta respuere liceat? Nonne disciplina, quæ nos obstringit, injusta est atque violenta? Examines quæso conscientiam tuam, & responsum tibi dabit cui refragari non audebis, non poteris.

Hinc Sua sponte eo ducitur mens humana ut aliam adhuc quærat doctrinam, quæ cum disciplina morum arctiorem habeat nexum, atque ex Religionis systemate, cui assensum dedit, necessario pendeat. Scilicet respondendum est huic maximi sane momenti quæstioni, unde homini vires contingant, quibus opus habet ad observandam legem, cujus neque denegare valet vim obligandi, neque sensum pectore evellere?

§. V.

Huic vero quæstioni divinus Religionis nostræ Stator respondit, dum se & suam vitam tanquam vividum exemplum virtutis, ad quod sese conformarent discipuli sui proponens, auxilia nova & validissima in virtutis vere evangelico studio persequendo illis promittit: quo ipso penitus sustulit difficultatem, qua necessario premeretur bonus quisque, donec demonstrari non poterat, viguisse revera in terris virtutem ejusmodi, qualem postulabat Religio. Cum vero ille, quamvis humanæ naturæ particeps, divinam tamen simul gereret personam, majoribusque gauderet viribus ac imbecillis homo; cumque hanc ipsam ob causam, exemplum ejus nobis esset difficile, ne dicam ἀδύνατον assequi: doctrinam de Spiritu Sancto in medium protulit, superius sic atque plane divinum assecris in bono exercendo promittens auxilium. Scilicet Salvatorem non latuit pugna actiones inter & præcepta, quam in præcedentibus digito monstravimus. Sed non tantum doluit vitiositatem generis humani, verum eidem emendandæ serio allobaravit; nec demandato sibi officio omnibus ex partibus se satisfacisse exilimavit præscribendo homini, quæ ei agenda essent, nisi simul quomodo præcepta observare valeret, ostendisset. In illo præsertim temporis articulo constitutus, quo, si alias unquam, sibi quisque & suæ salutis prospicit, prospexit ille generi humano benignissime. Qualis futurus esset post abitum suum
disci-

discipulorum status bene praesentens, imbellicitati eorum obviam ivit, atque titubaturis ipsis, fulcimentum paravit. Abiret quidem ipse ad superos, sed paraclitum amicis suis mittere pollicitus est, qui voluntatis divinae illis esset interpres, saluberrima quaevis consilia illis suggereret, atque solatia & fomenta dolorum adferret *Joh. XVI.* Cujus Paracliti ideam post resurrectionem suam ex mortuis, uberius explicavit. Neque enim primis tantum suis discipulis hoc obtulit auxilium, verum omnibus suis amicis idem esse sperandum, atque singulis qui sacramentum religioni quam docuerat, dicere vellent, in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti, sacramentum aquam infundendam iussit *Matth. XXVIII.* unde clarissime patet, doctrinam de πνεύματι ἁγίῳ tanquam partem omnino essentiali & fundamentalem Systema Religionis Christianae ingredi.

Sed in dogmate hoc explicando ita fere versati sunt recentiorum haud pauci, ut ipsis nihil ex eodem jam restet, praeter nudum rei vocabulum. Ut illos taceam, qui, nescio quo furore abrepti, acuti forsitan iudicii ostentandi gratia, in loquacem stultitiam abierunt *q)*, videntur quoque cordatiores viri

---

q) Quos inter summo jure locum occupat idem ille *Penzenkuffer* cuius jam sagacitatem et modestiam cognoscimus, quique formulam baptizandi ita explicat: *Taufet sie auf die Religion, von der ich euch sagte daß sie von meinem Vater ist; auf die Religion dessen, den ihn vater Gott nennt auf meine Lehre; endlich auf die Religion von der ich euch sagte, das sie das πνεύμα θεῶν besitze, und welche euch zu verständigen und tugendhaften menschen macht.* Horum etiam numero adscribere certe licet auctorem, qui in *Exegetisches Handbuch des Neuen Testaments Fünfter Stück* classicum illud 1 Corinth. XII ita explicat ut πνεύμα ἁγίον sit thätige Vernunft die sich dem menschen durch das Bewußtseyn des Sittengesetzes als der charakter seiner höhern Natur angekündigt habe, wel-

viri atque solidiores, licentia potius quam libertate hoc in dogmate explicando uti. Deum quidem boni omnis auctorem esse, negare non sultinent, atque libris sacris in eo facile assentiuntur; sed dicta Scripturæ hanc rem probantia, ita sumunt, ut nihil aliud innuant, nisi quod antea in confesso sit, atque ex psychologicis rationibus explicari possit r). Nos vero hanc

che immer von der Weisen des Gott in dem Menschen το Θεου genannt werden sey. Versiculum 3:tium εδεις δυναται ειπειν κυριον, ιησυν, ει μη εν πνευματι αγιω ita explicat: nisi qui in doctrina ejus rite instructus sit, quasi Paulus tam insulse luislet locutus. Ad vers. 9 ubi verba illa καρισματα σαματων leguntur, hæc habet: *Da die Orientaler ein vorzüglich lebhaftes Temperament besitzon, bey welchem die Wirkung die Seele auf den Körper weit stärker, als bey andern Völkern seyn muß; so konnten die ersten Christlichen Lehrer durch feyerliche Gebete die sie mit der Zuversicht, das dieselben auf das Gemuth der kranken zu ihrer Besserung wirken wurden, verrichten, durch Umsimmung des Gemüths eine Veränderung in dem Nerven System Verursachen, welche der Natur zur Genesung förderlich war, und auf diese art mancherley Krankheiten heilen.*

r) Sic exempli gratia Henke: Omnis hujus emendationis & pacationis, omniumque, quæ ex illa proveniunt bonorum, auctorem esse Deum, libri sacri non pie magis quam vere profitentur. Hæc quidem ille, & quidem egregie. Sed πνευμα αγιον explicat per 1:o Vm divinam effectricem, qua veritas christiana pollet; 2:o ipsam doctrinam Christi; 3:o ipsum effectum: animum nempe hominis per eam emendatum, & pacatum; atque ad singulas theses dicta assensu probantia, in quo negotio parum feliciter versatur. Sic Galath. V: 16 monet Apostolus πνευματι περιπατετε, quod ille ad thesin tertiam probandam adfert; quid autem opus est monere si jam emendatus sit animus, aut quæ hæc est grammaticæ? v. 22 ο δε καρπος τς πνευματος ειηνη &c. quomodo autem virtutes istæ, quas recenset apostolus, dici possunt fructus animi; vel si ita esset, nonne tamen restaret quæstio illa: qui fructum illum prod-

hanc primam esse interpretationis regulam accepimus: non esse liberum verbo tribuere significationem quam velis nec in illo usurpando, nec in illo interpretando s). Quod si verum quoque & egregium sit Systema ad quod confirmandum Scripturam Sacram trahere velis, ejus tamen effatis abuti haud licet, cum salva hujus auctoritate & littera res se æque bene habeat.

Præcipua vero, quæ contra doctrinam nostram adferri solent argumenta hæc sunt: quod Spiritus sanctus, quem in virtute exercenda sperabit homo adiutorem, nihil sit nisi mera idea, de cujus veritate, nulla nos certiores facere valet experientia; quod ne quidem ut idea assumendus sit, utpote qui cum practicæ rationis principiis haud possit conciliari, qui eo ducat, ut homo, non suis viribus, sed alienis agat, quo ipso omnis evanesceret actionum imputatio, nec non omne decus, quod ex suis studiis possit capere homo t). Quibus quidem objectionibus facile obviam itur. Omnes enim veritates, quas practica propinat ratio, ejus profecto sunt indolis, ut nulla expe-

---

xerit? quæ utique quæstio jam erat examinanda, & cui respondet Apostolus.

- s) *Vide Sam. Fredr. Mori super Hermeneutica Novi Testamenti a-croases academica Ed. Henr. Carol. Abr. Eichstädt pag. 34.*
 t) *Der Begriff eines übernatürlichen Beytritts zu unserm moralischen ob zwar mangelhaften Vermögen und selbst zu unserer nicht völlig gereinigten schwachen Gesinnung, aller unserer Pflicht ein Genüge zu thun, ist transcendent und eine bloße Idée, von deren Realität uns keine Erfahrung versichern kann. — aber selbst als Idée in bloß practischer Absicht sie anzunehmen, ist sie sehr gewagt, und mit der Vernunft schwerlich vereinbar; weil, was uns als sitzliches gutes Verhalten zugerechnet werden soll, nicht durch fremdem Einfluß, sondern nur durch best möglichen Gebrauch unserer eigenen Kraft geschehen müßte. Vide Kant Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft pag. 296 - 7.*

experientia, nullus sensus externus eas explicare & comprehendere valeat, sed nonne tamen ut in illis tuto acquiescamus recte urgent Philosophi? Si vero ad has veritates animis nostris instillandas, & ad persuasionem efficiendam non sufficiat auctoritas, quam sibi vindicat ratio practica, ad divinam confugiendum est auctoritatem, quæ experientiæ vicibus jure fungitur, nobisque tranquillitatem conciliat. Hac vero auctoritate satis demonstrata & confirmata est doctrina, de qua nunc quæritur. Libertatem Hominis non tollit, sed adjuvat & evehit. Imputationem actionum minime suspendit. Homo enim sui semper est juris, rationem vitæ suæ ipse redditurus. Ab ipso enim dependet an gratiam Dei adjutricem recipere velit nec ne. Saltem, illam aspernari potest, quod proh dolor! testatur experientia, quodve vel sexcentis locis confirmat Scriptura Sacra.

Altioris sunt indaginis quæstiones illæ: quomodo Deus in hominem agere possit? qua via animis nostris vis illa divina superveniat; ubi limites positi sint mundi sensualis & spiritualis, nec minus ac ipsum dogma longissime supra captum nostrum positæ. Inde autem, quod non indagari possit doctrinæ hujus interna ratio & indoles, minime sequitur, illam vel superfluum, vel absouam esse habendam. Ipsa enim de libertate voluntatis thesisi in Scholis Philosophorum ex mysteriorum genere est, nec minus difficilis explicatu *u*). Sed maximi tamen jure habetur momenti, nec de ea dubitat quicumque sui est conscius. Sufficiat nobis scire contrarium nullo pacto posse demonstrari *v*), atque eundem Deum qui legem homi-

ni

---

u) Vide Kant *Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* pag. 297).

v) Vide eundem locum.

ai præscripsit tam severam, eundem illi in lege observanda fore opitulaturum.

§. VI.

Sed si quid Deus in hominem efficiat, fiat id necesse est modo naturæ humanæ consentaneo. Insunt itaque animis nostris facultates certæ, quas movet vis divina, quæque fini obtinendo inserviunt. Has itaque inspicere juvat, atque peccatum humanum penitus indagare, quo constet, theoriæ de Deo in hominibus ad virtutem ducendis cura, rationi vel maxime excultæ non solum non repugnare, verum etiam cum illa amicissime conspirare. In eo enim sita est vis præcipua atque dignitas religionis christianæ, quod motiva præbeat bene agendi, eadem simul efficacissima & sanctissima, adeo ut neque excellentiæ humanæ quicquam detrahant, nec vanis absolvantur conatibus. Scilicet jacent facultates istæ quas innuimus, inter rationem leges ferentem, & sensus eidem obediens, quasi intermediæ, quo fit ut illi serviant, his vero dominantur. Nemo profecto mortalium conscientiam bene & male facti exuere potest. Ex hac autem conscientia, nascitur angor, quoties legem violaveris, atque officium deserueris. Hic angor inis medullis infixus hæret, atque votis & precibus pacem exposcere jubet. Malorum omnium, quibus vita humana premitur, hoc est maximum. Omnibus, quas ex fortuna faultrice, ex amicitia, ex naturæ spectaculis, capere poteris voluptatibus, tenebras, tristitiam atque nescio quem torporem offundit, verbo, nulla gravior generi humano ingruit pestis; quid si Sapientia divina ex ipso morbo medelam paret, atque calamitatem in salutem convertat?

Alia quoque inest animo humano vis, quæ nos ad eos amandos impellit & colendos, qui benevolentiam in nos con-

tulerint. Quævis hoc sentiunt bene nata pectora. Ita comparata est mens humana, ut gratias referre cupiat. Quo insigniora beneficia, eo grationi rependenda animo. Si vero mali conscientia calamitas nulla est gravior, animi tranquillitate felicitas nulla dulcior, majorem pro fide cogitare possumus patronum nullum, quam qui illam sustulerit, hanc vero nobis reddiderit.

§. VII.

In his autem viribus evehendis operam ponit Spiritus Sanctus, id est, doctrinam de satisfactione Christi menti humanæ rite applicat, & gratiam, ut mos est loqui, efficacem reddit. His enim principiis innititur Theoria illa solatii plena & omnino divina de peccatis propter Christum condonandis, & de fide in illum habenda; cujus dogmatis cum virtutis christianæ doctrina nexus, vel ex dictis jam satis elicitur. Hoc vero dogma enucleatius explicare, & objectiones, quibus illud sollicitare solent adversarii, refellere, nostri instituti haud fert ratio. Id tantum monebo, a judicio conscientiae ad tribunal Supremi Arbitri, inde autem ad aram satisfactionis vicariæ, pronam omnino ac apertam esse viam, quod nemo negaverit, qui animi humani penitus hauserit philosophiam, atque leges, quibus se obstrictum sentit homo, cum imbecillitate qua premitur, rite contulerit. Fiduciam enim omnem & alacritatem, qua ad virtutem colendam opus nobis est, depriimit sensus infirmitatis; sed animum rursus erigit spes veniæ potiundæ, atque ad ea, quæ perdidimus, reparanda impellit x).

Hæc

---

x) Hunc satisfactionis fructum agnoscit ipsissimus Kant. *Dieser (inquit) Muth auf eigenen Füßen zu stehen wird nun selbst durch die darauf folgende Versöhnungslehre gestärkt, inasem sie, was nicht zu ändern ist, als abgethan vorstellt, und nun den Pfad zu einem neuen Lebenswandel für uns eröffnet. Die Religion &c. pag. 284.*

Hæc itaque, quam in Christum ponit animus imbecillitatis suæ culpæque concilius, fiducia, necessarius est ad meliorem vitam gradus, & ut ita dicam conditio virtutis, sine qua non. Sed quod illa sola efficere nondum valet, id efficit amor, & gratus in illum animus, cujus merito, hominibus venia peccatorum & gratia Dei conciliatæ sunt. Semper quidem amor in Deum ad leges ejus observandas excitavit, sed fuit hic amor eo imbecillior, quo ab humana intelligentia objectum ejus, longius erat remotum. Jam vero per Christum & Christi doctrinam Deus nobis veluti appropinquavit. Deus enim in Christo erat, atque mundum sibi ipse reconciliabat. *2 Corinth. V. 19.* Hoc luculentissimum fuit benevolentiae in genus humanum testimonium, atque novum, idque sanctissimum nobis injunxit grati animi officium. Sic etiam imbecillitati nostræ multifariam prospectum est. Non amplius fulminibus cinctus alloquitur nos Deus, nec opus est vanis & dubiis conaminibus summum nostrum quærere benefactorem, cum satis evidenter, qualis videri velit, ipse se jam nobis ostendit. Quem sola ratio ut leges sanctissimas ferentem veneratur, illum gratus evangelicus animus tanquam amicum exoptatissimum, qui pro nostra salute omnia ausus est & passus, qui vitam nobis offert, atque moribundus id tantum nobis injungit officii, ut ejus in memoriam boni simus atque felices, suspicit, amat atque exosculatur. Neque ita comparatus est animus humanus, non adeo obtusus & impius, ut hos sensus ultro reprimat. Profecto *ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ* eo nos impellat atque cogat oportet, ut nobis & vanis cupiditatibus non vivamus, sed illi, qui pro nobis vitam fudit *Rom VIII: 35.* Triplicem itaque habet, hoc respectu vocabulum illud *πίστις* vim; designat enim non solam fiduciam, quæ tuta in misericordia Dei propter Jesum peccata condonantis acquiescit; sed etiam amorem, quo Deum ejusque filium amplectimur; & fructum denique hujus amoris, id est veram & genuinam virtutem: quemad-

modum notionem vocis *δικαιωσις* ingrediuntur & venia peccatorum jam accepta, & animus hinc pacatus atque ope Spiritus Sancti ad bona quævis præstanda jam aptus; et denique hæc ipsa opera, quibus vim Deo gratam & decus conciliavit *πνεῦμα τὸ ἅγιον*. Quod tamen non ita accipias, quasi non plures adhuc subesse soleant his verbis notiones; sed quatenus ad Systema spectant Religionis Christianæ, in illas, quas innuimus, potissimum abeunt. Cujus rei exempla & testimonia eo aptius præterire licet, quo certius justo rerum æstimatori, ex tota sacri codicis compage jam constet, hoc, quod paucis indicavimus, verum & genuinum esse Religionis Christianæ Systema: cujus quidem ipse Salvator sanctissimus fundamenta jecit, sed quod, ut natura rei, & consilium tulit divinum, Apostoli ejus, pluribus adornarunt atque persecuti sunt y).

§. VIII.

y) Hoc quamvis verissimum assertum forsan non omnibus placebit. Est enim nostris temporibus haud infrequens illud judicium, Jesum de morte sua ut dicitur expiatoria, ne verbo quidem monuisse, de qua re inter alia multa legas, quæ litteris mandata sunt in *Ephemeridibus Theologicis* ab *Ammone, Hänlein & Paulo* editis, ubi ipsissima Jesu verba *εἰς ἀφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν* in dubium vocantur, utpote quæ a solo *Matthæo* adhibita, vel omnino adscripta essent, quod tamen non demonstratur. Ingenue fatemur, nos ignorare, quomodo Jesu verba *Joh. X*: vel potius quidni explicanda sint ac svadet sensus, & verborum structura. Id quidem in confesso est, Apostolos, imprimis vero *Paulum*, & præsertim in epistola ad *Romanos* in Systematicam quasi ordinem redigisse doctrinam hanc coelestem, sed nec aliter fieri potuit, cum Jesus, dum in vivis adhuc esset, opus suum non absolvisset, sed ad hoc præstandum, necesse esset mortem subiret cruentam. De cetero, non id in nos sumimus negotii, ut omnia, quibus recentissimis hisce temporibus, doctrinam sine suo excessum non minus ac origine, labefactare conati sunt critici, refellamus. In libro quodam hujus tituli: *Erklärung der Lehre von dem durch den Tod Jesu Gott dargebrachten*

§. VIII

His itaque qualitercunque disputatis, tandem quid sit virtus Christiana definire liceat, & quomodo a philosophica differat inspicere. Est nimirum illa: *seria Propensio a Spiritu Sancto, per fidem in Christum effecta, voluntati divinae, ad Jesu exemplum, constanter obtemperandi.* Quorum quidem vocabulorum vix ullum transilire licet, cum singulis sua insit vis atque significatio latissime patens. Scilicet Philosophia Deum postulat & quærit; Revelatio illum præsentem jam sistit cogitationum omnium, actionumque non minus testem oculatissimum & sincerum, quam iustissimum judicem. Illa legem in se respicit, hæc vero ipsum legislatorem, & declaratam legislatoris voluntatem. Illa officium propter se observandum urget, hæc vero propter amorem in illum, qui officium præscripsit. Ultimum moralitalis principium ita exprimere solent philosophi: vivas sic ut quod agis legi conveniat, non tibi modo, sed omnibus entibus rationalibus constitutæ. Si verò in formulam quandam redigerentur sparsa sacri codicis præcepta, hæc forsitan foret: fac ut, quantum penes te sit, ad perfectiorem cum Deo similitudinem indies contendas, quod Deus

---

Opfer, und des dadurch ihm verschafften Genugthuung hæc inter alia leguntur verba: *Wenn der König von England den rebellischen Amerikanern einen Gesandter geschickt hätte, um sie durch denselben ermahnen zu lassen, sich wieder zu unterwerfen, hätte ihnen durch diesen billigen Bedingungen des Frieden anbieten lassen, sie hätten sie auch angenommen und wären wieder zurück gekehrt, er hätte aber gesagt er müsse nun Genugthuung haben für die Beleidigung, die sie ihm angethan hätten, und hätte alsdann den Gesandten, der sein Amt treu verrichtet hatte, zur Genugthuung an ihrer Stelle rädern lassen — in was für einer lächerliche Gestalt wurde sich der König gezeigt habe.* Vide *Allgemeine Litt. Zeitung* 1796, N:o 349. Quis est, qui ejusmodi insanias non contemnat, atque risum, quem excitare voluit auctor, in ipsum non convertat?

Deus præcepit id ames, id exerceas, si vel sic in summas incidere calamitates, & si vel ad Jesu exemplum mors tibi immincat, ne desito tamen officio, omnes imo inimicos tuos ut fratres ama, & illos felices reddendos cura. Quod si hæc videantur plura redolere principia, id quod in omni theoria condenda tam anxie evitare solent eruditi, facile hæc solvi nâhi posse videtur difficultas. Tres enim regulæ illæ cardinales, quas ex Scriptura Sacra adferre solent etiam philosophi; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; sis perfectus quemadmodum Deus; ama Deum præ omnibus, proximum vero tuum tanquam te ipsum, ejus, me quidem iudice, sunt indolis, ut in unum facile reduci possint principium. Quamquam enim, quoad formam, diversa sint hæc præcepta, tamen si ipsum illorum genium respexeris, facile inter se consentiunt. Singula enim & omnia eo tendunt, ut aliud homini agendum inculcent, quam quod sensus invadeant & cupiditates, singula sanctiorem habitum postulant, atque præstantiam humanam promovere student. In hoc itaque puncto cœunt singula. Ad unum eundemque finem tendit & philosophia, & religio revelata. Fastigium perfectionis, ad quod contendere debeat homo, in alto ponit utraque; sed viam, qua ad illud contendere liceat, breviorē, tutiorem ostendit Religio Christiana. Quæ via non tantum fert per Legis præcepta, verum etiam per gratiam Evangelii, & sanctissima Jesu exempla. Frustra philosophum quæsieris, cujus vita ex assè præceptis responderit. Nos autem, ut egregiis utar Pauli verbis *Ebr. IV. 5.* doctorem habemus, & pontificem sumum, qui nostræ imbecillitati optime prospicere valet, utpote qui ipse, æque ac nos temptationibus fuerit obnoxius, in eo tamen nobis superior, quod de omnibus victoriam reportavit. Hunc vero amare nostrum est, quis vero non imitetur, quem amat? Quid vero in illo amo? nonne divinam illam benevolentiam, quæ omnes pari caritate amplectitur, & in id studiosissimus innititur ut nemo in orbe terrarum infelix remaneat; nonne constantiam, quæ ubi

bi magni aliquid efficiendum est, omnia fusque deque habet pericula, & vitam lubentissime profundit; nonne animi placabilitatem, quæ in ipso mortis articulo veniam & salutem carnicibus suis adprecatur, nonne omnes simul virtutes; vel potius ipsam virtutem e cælo egressam? In hoc itaque præcipue distinguitur virtus christiana a philosophica, quod hæc idealis tantum sit, atque nudis præceptis contineatur, illa vero realis & per experientiam confirmata. Quæstioni quomodo fieri possit, ut virius tam perfecta & excella in terris vigeat, jam responsum est; viguit quondam in Jesu ejusmodi virtus, & singulis nobis, quotquot Christo nomen dedimus, incumbit ejus imitandi officium sanctissime observandum, ut vel apud nos, si non æque perfecta, attamen ad ejusdem exempli tenorem attente composita, accedentibus gratiæ divini auxiliis, revera efflorescat. Nec desperandum; illius enim utimur paterno favore cujus, *ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται* 2 Corin. XII: 9. Frustra dixeris doctrinam, quam Religio Christiana exhibet moralem, esse totam quantam ad solam felicitatem conquirendam compositam, in id enim nititur, ut virtus & felicitas in homine amice conspirent, id est, ut homo ipse sibi consentiat. Num quæstionē: cur bonum faciam? melius responsum itur, si dixeris, ideo, quod in se bonum sit, vel ideo, quod Deus boni omnis auctor id jusserit, & remunerare promiserit. Popularior certe est Ethice Christiana. Motiva virtutis æque sancta & eximia sunt, sed efficaciora. Pectus enim est, quod agentes facit, & morte ipsa firmior est amor, Cant. Cantic. VIII: 6.

